

УДК 94 (477.83/86)
ББК 63.3(4 Укр)62; 86.3.3 (4 Укр)

СУСПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОТЦІВ ВАСИЛІАН У ГАЛИЧИНІ В ПЕРІОД ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

ІГОР ПИЛИПІВ, РУСЛАН ДЕЛЯТИНСЬКИЙ

*Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Тернопільського національного економічного університету
кафедра гуманітарних та фундаментальних дисциплін
вул. Дністровська, 32, Івано-Франківськ, Україна, 76000*

У статті окреслено основні етапи історичного розвитку Чину святого Василя Великого, вказано результати Добромильської реформи 1882–1904 рр., детальніше проаналізовано організаційну структуру Галицької провінції у міжвоєнний період (1919–1939 рр.), основні напрями суспільної діяльності василіан в межах Галицької митрополії. Автори підкреслюють роль Галицької провінції у збереженні правонаступності Василіанського чину.

Ключові слова: *Чин святого Василя Великого, Галицька провінція Найсвятішого Спасителя, Добромильська реформа, протоархімандрит, протоігумен, архімандрит, капітула, єпископ, ієромонахи, суспільна діяльність.*

Актуальність проблеми полягає в тому, що Василіанський чин, якому тепер виповнюється 400 років, відіграв визначну роль у розвитку греко-католицької церкви, служив для неї своєрідним ферментом, що сприяв формуванню її релігійної та національної ідентичності, надавав «кадри» для управління Церквою, розгортання місіонерської і культурно-просвітницької праці в суспільстві. Завдяки цьому «історія Чина св. Василя Великого, – як слушно зауважив о. Й. Скрутень, – се в великій мірі історія загально українська...»¹ Історичний розвиток Чину святого Василя Великого (далі – ЧСВВ), діяльність його найвизначніших представників, ієрархів Йосифа-Вельямина Рутського, Йосафата Кунцевича, Андрея Шептицького, Йосафата Коциловського, звичайно, вже були предметом дослідження таких діаспорних «історіографів» Чину, як о. М. Ваврик, о. А. Г. Великий, о. М. Войнар, о. В. Зінько, о. С. Мудрий, о. І. Назарко, о. І. Патріло і с. М. Цьорох². Серед вітчизняних дослідників діяльності ЧСВВ – історики І. Андрухів,

¹ Скрутень Йосафат, о. ЧСВВ. «Передмова», *Записки ЧСВВ*. Т. 1. (Жовква, 1924), 5–6.

² Михайло Ваврик, *Бібліографічний огляд історії Василіанського чина за 1950–1970 рр.* (Відбитка з «Записок ЧСВВ», том VII (XIII)). (Рим: Накладом Записок ЧСВВ, 1971), 424; Михайло Ваврик, *Нарис розвитку і стану Василіанського Чина XVII – XX ст.: топографічно-статистична розвідка*. (Рим, 1979), 217; Михайло Ваврик, *По василіанських монастирях*. (Торонто: Видавництво оо. Василіян, 1958), 286; Атанасій Великий, *З літопису християнської України: Церковно-історичні радіолекції з Ватикану*. В IX т., Т. VII: XVIII–XIX ст. (Рим: Видавництво оо. Василіян, 1975), 279; Т. VIII: XIX ст. (Рим, 1976), 275; Т. IX: XX ст. (Рим, 1977), 275; Мелетій Войнар, *Василіани в українськiм народі*. (Нью-Йорк: Вид-во оо. Василіян, 1950), 81; Василь Зінько, *Сильветки василіанських трудівників*. (Львів: Місіонер, 2007), 264; Софрон Мудрий, *Нарис історії Церкви в Україні*. (Рим–Львів: Вид-во ЧСВВ, 1995), 404; 2-е видання. (Івано-Франківськ: Вид-во Івано-Франківського Теологічно-Катехитичного Духовного Інституту, 1999), 528; Іриней Назарко, *Київські і галицькі митрополити*. (Торонто: Вид-во оо. Василіян, 1962), 271; *Нарис історії Василіанського Чину Святого Йосафата*. (Рим: Вид-во оо. Василіян, 1992), 640; Соломія Цьорох, ЧСВВ, *Погляд на історію та виховну діяльність монахинь Василіанок*. (Станиславів, 1934), 256; 2-ге видання. (Рим, 1964), 256.

І. Дрогобицький, М. Лозинський, І. Паславський, І. Пилипів, Б. Савчук, П. Шкраб'юк і Р. Цюцяк³. Попри таку значну увагу до історії ЧСВВ, детальнішого аналізу потребує діяльність василіан у ХХ сторіччі.

Метою статті є висвітлення суспільно-релігійної діяльності Чину святого Василя Великого в Галичині в міжвоєнний період (1919–1939 рр.). **Об'єктом дослідження** є, власне, Василіанський чин у межах Галицької митрополії, а **предметом** – його структура, специфіка відносин з ієрархією та світським духівництвом, активна суспільна – місіонерська, харитативна й культурно-просвітницька діяльність василіан.

Основний виклад матеріалу. Чин святого Василя Великого, який заснував митрополит Й. В. Рутський 1617 р. за взірцем латинських орденів посттридентської епохи, був покликаний упорядкувати чернече життя в монастирях Київської унійної Церкви та активізувати місіонерську діяльність василіан. Упродовж XVII–XVIII ст. Василіанський чин суттєво розвинув свою організаційну структуру: на першій капітулі 1617 р. проголошено утворення централізованої конгрегації Пресвятої Тройці (Чину, ордену), яку очолив протоархімандрит; і тоді до Чину належало п'ять монастирів⁴; на Замойському синоді 1720 р. створено окрему конгрегацію для «ново-возз'єднаних» монастирів, і вже 1739 р. на капітулі в Львові засновано Руську Конгрегацію Покрови Пресвятої Богородиці, що об'єднала 120 монастирів; на Дубенській капітулі 1743 р. Литовську та Руську конгрегації було об'єднано в один «Руський Чин св. Василя Великого» на чолі з спільним протоархімандритом. На Тороканській капітулі 1780 р. Чин василіан поділено на чотири провінції: Галицьку, Руську, Литовську і Білоруську⁵. До Галицької провінції Найсвятішого Спасителя увійшло 36 монастирів на терені Львівської та Перемишльської єпархій у Галичині, яка 1772 р. інкорпорована до складу Австрійської імперії⁶.

У зв'язку з поступовою ліквідацією унії в Російській імперії (у 1839 та 1870 рр.), слід зауважити, Галицька провінція з другої половини ХІХ ст. залишилась єдиним правонаступником Чину василіан⁷. Однак її розвиток наприкінці ХVІІІ ст. був ускладнений реформами імператора Йосифа ІІ, який своїми декретами 1782–1783 рр. заборонив контакти з тими настоятелями Чину, які перебували поза межами імперії, заклав

³ Ігор Андрухів, *Цариця Карпатського краю: Нарис історії Василіанського чернецтва, монастиря та чудотворної ікони Матері Божої в Гошеві*. (Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999), 160; Ігор Дрогобицький, «Культурно-освітня діяльність Василіанського Чину в Галичині (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)» (Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук: 07.00.01. Історія України. Івано-Франківськ, 2006), 20; Мар'ян Лозинський, «Науково-видавнича та просвітницька діяльність Василіанського Чину у Галичині (кінець ХІХ – перша половина ХХ ст.)» (Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук: 07.00.01. Історія України. Львів, 2004), 20; Ігор Паславський, «Василіани (базиліани),» *Енциклопедія історії України*. В 10 т., Т. 1: А–В. (Київ: Наук. думка, 2003), 442; Ігор Пилипів, *Греко-католицька церква в суспільно-політичному житті Східної Галичини (1918-1939 рр.)*. (Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011), 440; Борис Савчук, *Твердиня віри. Історія Станіславського (Івано-Франківського) монастиря сестер Василіянок*. (Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2011), 272; Петро Шкраб'юк, *Монашій Чин Отців Василіан в національному житті України*. (Львів: Місіонер, 2005), 439; Роман Цюцяк, «Становище греко-католицьких монастирів Чину святого Василя Великого в Галичині 1914–1918 рр.» *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. Вип. 6, (2016): 90-93.

⁴ *Нарис історії Василіанського Чину Святого Йосафата*. (Рим: Вид-во оо. Василіан, 1992), 117-122, 159.

⁵ *Ibid*, 171-172, 175-182, 183, 227.

⁶ Петро Шкраб'юк, *Монашій Чин Отців Василіан в національному житті України*, 303.

⁷ Атанасій Великий, *З літопису християнської України*: Т. VIII: ХІХ ст., 217.

монастирські школи й заборонив приймати новиків без закінчення шестирічних богословських студій в духовній семінарії у Львові, провів реорганізацію монастирів за принципом «суспільної корисності», за яким дрібніші та бідніші монастирі приєднано до більших, контроль за монастирями передано єпископам. Упродовж XIX ст. Василіанський чин поступово занепадав чисельно: 1780 р. він налічував 36 монастирів і 314 ченців; 1801-го – вже 26 монастирів із 200 ченцями; 1826-го – 14 монастирів і 76 монахів, а 1882 р. – 14 монастирів і 60 монахів. Крім цього, ЧСВВ переживав внутрішню духовну кризу: у більшості монастирів не було клявзури, припинялась практика духовних вправ, відсутніми були магістри новиків, суттєво зменшилася кількість покликань, що поглиблювало процес його занепаду⁸. Поширювалася інформація про перехід окремих василіан до православного обряду, і навіть частина парафіяльних священників зневажливо відгукувалася про монахів ЧСВВ⁹.

Ієрархія Галицької греко-католицької митрополії та Апостольський Престол усвідомлювали потребу відновлення Чину василіан. Для цього за благословенням папи Лева XIII¹⁰ було проведено Добромільську реформу 1882–1904 рр., під час якої управа Чиним тимчасово перейшла від василіан (о. К. Сарницького) до представників Галицької провінції Товариства Ісуса, або єзуїтів (о. Г. Щепковського). У процесі реформи всі василіани виведені з-під юрисдикції митрополита та єпископів і підпорядковані безпосередньо Апостольському Престолові, в дусі правил св. Василя Великого та Й. В. Рутського Рим сформував й апробував нові Конституції ЧСВВ, організував єдиний на провінцію новіціат у Добромилі, після закінчення якого новики продовжували студії гуманістики (у Добромилі), філософії (у Лаврові, Львові, Добромилі, Крехові) та богослов'я (у Кристинополі, Кракові й Інсбруку)¹¹. Спершу реформа викликала протести в Галичині, які організували москвофіли та народовці, до них приєднувались представники світського духівництва і навіть василіани семи монастирів¹². Митрополит Й. Сембратович, обстоюючи спершу проект «самоорганізованої» василіанами реформи під контролем ієрархії, згодом пастирським листом 16 серпня 1882 р. закликав «мати довір'я до проводу Церкви»¹³. Учасники Львівського собору 1891 р. звернулись до громадськості з проханням виявити прихильність до «відновлення цього славного Чину». Зрештою, як визнав пізніше І. Франко, «зреформований Чин видав ряд мужів, що, незважаючи на свій щирий католицизм, не тільки не затратили почуття своєї національності, але поробилися завзятими народовцями»¹⁴. Поступово Добромільську реформу прийняло 12 монастирів, зокрема в Лаврові (1884 р.), Львові (1887 р.), Кристинополі (1888 р.), Жовкві (1891 р.), Крехові, Бучачі та Улашківцях (1893 р.), Михайлівцях (1895 р.), Дрогобичі (1897 р.), Краснопущі, Підгірцях і Буковій (1900 р.)¹⁵. Пізніше, 1911 р., реформу прийняли ще три монастирі – у Золочеві, Погоні й Гошеві, а 1913 р. відкрито монастир у Перемишлі¹⁶. Одним

⁸ Нарис історії Василіанського Чину Святого Йосафата, 313–316.

⁹ Дмитро Корбяк, «Позиція Галицьких митрополитів Йосифа і Сильвестра (Сембратовичів) щодо реформування Василіанського Чину», *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. Вип. 15. (2014), 44–45.

¹⁰ Атанасій Великий, *З літопису християнської України*. Т. VIII, 220–224.

¹¹ Нарис історії Василіанського Чину Святого Йосафата, 321–322, 324–332.

¹² Іван Гречко, «Опінія галицької громадськості про роль Товариства Ісуса у реформі Василіанського Чину», *Добромільська реформа і відродження Української Церкви: Доповіді та матеріали учасників Міжнародної наукової конференції*. (Львів: Місіонер, 2003), 178–179.

¹³ Дмитро Корбяк, «Позиція Галицьких митрополитів Йосифа і Сильвестра...», 46–47, 49.

¹⁴ Нарис історії Василіанського Чину Святого Йосафата, 322–324.

¹⁵ Іван Гречко, «Опінія галицької громадськості про роль Товариства Ісуса...», 180.

¹⁶ Нарис історії Василіанського Чину Святого Йосафата, 347.

із визначних представників реформованих василіан став митрополит Андрей Шептицький¹⁷.

1904 р. управу Чинном св. Василя Великого передано від єзуїтів до рук самих василіан. Тоді протоігуменом відновленого Чину було обрано о. Платоніда Філяса, який керував ним до 1918 р. Під його проводом у 1906 і 1909 рр. відбулося дві капітули у Кристинополі, на яких ухвалено поправки до Конституцій і Правил, які видано у друкарні в Жовкві, укладено правила для Римського прокуратора, проведено перевибори протоігуменату Чину¹⁸. Характерно, що Конституції 1906–1909 рр. зобов'язували Чин василіан аж до 1954 р.¹⁹.

1910 р. василіанин о. Ю. Дацій заснував Згромадження сестер Мироносиць, яке до 1939 р. мало вже три монастирі (у Підгірці, Зазулі і Богородчанах). У січні 1917 р. Апостольський Престол на пропозицію імператора Карла IV іменував одного з василіан, о. Йосафата Коциловського, Перемишльським єпископом²⁰.

1914 р. Чин василіан налічував 16 монастирів і дві закордонні місії, а в них 234 василіани (88 отців, 61 клірик, 85 братів і новиків)²¹. За воєнний період 1914–1920 рр. чисельність василіан зменшилася до 217-ти 1917 р. та до 183-х – 1920-го²².

Події Першої світової війни не дозволили скликати 1914 р. капітулу, на якій мали обрати нову управу Чину. У квітні 1914 р. ієрархи Галицької митрополії на своїй конференції вирішили звернутися до Конгрегації пропаганди віри з проханням надати право голосування всім професам (тобто ченцям, котрі склали довічний обіт) для проведення виборів нового протоігумена, мотивуючи «небезпеченством занепаду духа в Чині»²³. Зрештою, чергова капітула відбулася 1–12 вересня 1917 р. в Крехові, де наступним протоігуменом обрано о. Марка Галуцинського, його консульторами – о. П. Філяса, о. А.Калиша і о. Д. Ткачука, секретарем і прокуратором – о. Є. Малицького. Але через воєнні обставини апробата з Рима надійшла в серпні 1918 р., а новий протоігумен о. М. Галуцинський під час візитації монастирів занедужав і помер у грудні того ж року. Тоді право управи провінції повернулося до протоконсультора о. П. Філяса, тимчасово до наступної капітули²⁴.

У період від 24 квітня до 1 травня 1920 р. у Львові відбулася чергова капітула василіан, на якій протоігуменом Чину обрано о. Анастасія-Олександра Калиша, консульторами – о. Віталія Градюка, о. Мар'яна Повха і о. Тита Галуцинського, секретарем – о. Йосифа Заячківського²⁵.

У період від 12 до 26 лютого 1926 р. в Жовкві відбулася п'ята провінційна капітула, на якій протоігуменом знову обрано о. А. Калиша, а його консульторами – отців Д. Ткачука, Л. Березовського та І. Вишошевича, секретарем – о. Д. Головецького. Однак Апостольський

¹⁷ Булли папи Льва XIII єпископам, Львівській капітулі, галицьким суфраганам, духовенству та віруючим Львівської єпархії в зв'язку з призначенням Станиславівського єпископа А. Шептицького Галицьким митрополитом 1900 р., Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДІА України м. Львів), ф. 358, оп. 2, спр. 2, арк. 5.

¹⁸ *Нарис історії Василіянського Чину Святого Йосафата*, 343–345.

¹⁹ Атанасій Великий, *З літопису християнської України*. Т. ІХ, 67.

²⁰ *Нарис історії Василіянського Чину Святого Йосафата*, 349.

²¹ *Ibid*, 347.

²² *Ibid*, 350.

²³ Конференції Архидієреїв Української Греко-Католицької Церкви (1902–1937). За ред. А. Кравчука. (Львів: Свічадо, 1997), 46.

²⁴ *Ibid*, 349–350.

²⁵ *Ibid*, 351; Дмитро Блажейовський, *Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944)*. Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. (Львів–Київ: КМ Академія, 2004), 513;

Престол декретом від 15 серпня 1926 р. апробував лише вибір протоігумена і перших двох консулторів, а останніх двох, що очолювали відповідно духовну семінарію в Загребі та Папську колегію в Римі, не затвердив. Тому протоігумен погодив призначення третім консултором о. Тита Галуцинського, а секретарем – о. Йосафата Хому, якого 1928 р. змінив о. Степан Решетило²⁶.

На капітулі 1926 р. ухвалено також декілька важливих звернень до Апостольського Престолу щодо розвитку структури Василіанського чину. Передусім просили дозволити вибір головного настоятеля Чину з титулом і правами архімандрита, при цьому щойно обраного затвердити архімандритом, а протоігумена провінції обрати заново. Крім цього, члени капітулу просили дозволу щодо поділу Чину на Галицьку провінцію і Закарпатську віце-провінцію, а також щодо відкриття для василіан студій філософії та богослов'я в Римі. У відповіді Конгрегації Східних Церков від 31 серпня 1926 р. стверджувалося, що Папа Пій XI апробував такі рішення: по-перше, на найближчій загальній капітулі Чин зможе обрати собі архімандрита та його раду; по-друге, вони перенесуть свій осідок до Рима, але доти один із консулторів як прокуратор Чину може замешкати в Римі й підготувати до перенесення осідку; по-третє, погоджено створення віце-провінції за умови перспективи розвитку до правильної провінції; по-четверте, студії з філософії та богослов'я можуть відкрити ті провінції, які не мають в себе відповідних студій²⁷.

Отже, капітула в Жовкві 1926 р., як підкреслює о. І. Патрило, була останньою провінційною капітулою, яка «замкнула повоєнний період, водночас же започаткувала новий і останній розділ в його ієрархічному розвитку», адже, надаючи дозвіл на введення в Чині василіан гідності архімандрита, Апостольський Престол «наче видав йому цим актом грамоту повнолітності і свідоцтво зрілості». Це підтверджувала й загальна тенденція чисельного зростання Чину василіан, який 1927 р. налічував 360 членів назагал і з них 295 – тільки в Галичині, 1929 р. – відповідно 422 і 329, 1931-го – 465 і 365²⁸.

Протоігумен о. А. Калиш, однак, не закінчив своєї каденції, оскільки несподівано на 55-му році життя помер 13 вересня 1930 р. у Львові. Того ж року, у червні, упокоївся його попередник – о. П. Філяс²⁹. Тому обов'язки проводу в Чині тимчасово, до наступної виборної капітули, перебрав протоконсултор о. Діонісій Ткачук³⁰.

На той час Василіанський чин досягнув значного якісного рівня розвитку, тому потребував удосконалення своєї організаційної структури. Так, 1930 р. ЧСВВ налічував 33 осередки, з них – 23 монастирі в Європі і один монастир у Канаді, три резиденції в Бразилії і чотири резиденції в Канаді й США, дві семінарії – у Римі та Загребі, а також 441 василіанина, з них 350 – у Галичині³¹.

Протоконсултор о. Д. Ткачук у листі до Конгрегації Східних Церков від 3 листопада 1930 р. звернувся з проханням дозволити на найближчій капітулі обрати архімандрита Чину василіан, його консулторів і протоігумена Галицької провінції. У відповідь Конгрегація Східних Церков 1 січня 1931 р. дозволила скликати Генеральну капітулу за участі представників «заморських осередків», провести вибори Генеральної курії Чину, після чого архімандрит мав установити нові провінції та віце-провінції, представники яких згодом проведуть провінційні капітули для вибору власних протоігуменів³².

²⁶ *Нарис історії Василіанського Чину Святого Йосафата*, 353.

²⁷ *Ibid*, 354.

²⁸ *Ibid*, 354–355.

²⁹ *Ibid*, 355.

³⁰ *Ibid*, 355; Дмитро Блажейовський, *Історичний шематизм Львівської архієпархії*, 513;

³¹ *Нарис історії Василіанського Чину Святого Йосафата*, 355.

³² *Ibid*, 355–356.

Генеральна капітула Чину василіан, що відбулася 24 червня – 1 липня 1931 р. в Добромилівському монастирі за участі 28-ми отців³³, обрала першим архімандритом о. Діонісія Ткачука, а його консульторами стали о. Д. Головецький, о. Л. Березовський і о. П. Кандюк, генеральним секретарем – о. Й. Заячківський. Уже 14 липня 1931 р. Апостольський Престол затвердив склад Генеральної курії Чину. Після капітули архімандрит о. Д. Ткачук призначив тимчасово, до найближчої провінційної капітули, адміністратором Галицької провінції о. Стефана Решетила. Невдовзі архімандрит провів наступний поділ Чину василіан, виокремивши Бразильську місто-провінцію (6 грудня 1931 р.), Американсько-Канадську провінцію (24 лютого 1932 р.), Закарпатську провінцію (2 квітня 1932 р.). Внаслідок цього з 1932 р. в Галицькій провінції залишилось 17 монастирів із 322-ма ченцями³⁴. Саме на Добромилівській капітулі 1931 р. прийняли нову назву – «Василіанський Чин святого Йосафата»³⁵.

Перша, після реорганізації Чину василіан, капітула Галицької провінції 14–16 червня 1932 р. в Добромилі обрала трьох кандидатів, і з них 12 липня архімандрит призначив протоігуменом о. Стефана Решетила, а його консульторами стали о. Віталій Градюк, о. Інокентій Баган і о. Йосафат Лабай, секретарем – о. Іриней Готра. Але ця провінційна курія не завершила своєї каденції, оскільки 2 травня 1935 р. о. С. Решетило подав у відставку, і тимчасово протоконсультором став о. В. Градюк. Відповідно до норм Конституції Чину він скликав провінційну капітулу 23 липня 1935 р. в Жовкві, яка обрала трьох кандидатів – о. П. Теодоровича, о. В. Градюка і о. Т. Галушинського. З них архімандрит 6 серпня 1935 р. призначив протоігуменом Галицької провінції о. В. Градюка, а його консульторами стали о. П. Теодорович, о. П. Мартинюк і о. Й. Чепіль, секретарем і прокуратором – о. Євтимій Бобрецький. Ця провінційна курія управляла Галицькою провінцією ЧСВВ аж до кінця Другої світової війни, оскільки через складні суспільно-політичні обставини чергової виборної капітули в серпні 1940 р. не вдалося скликати. Сам протоігумен о. В. Градюк залишився на посаді аж до своєї смерті 30 серпня 1961 р.³⁶.

У міжвоєнний період у Галицькій провінції ЧСВВ відкрито декілька нових монастирів. Так 1930 р. василіанам повернули давній монастир у Варшаві, заснований 1768 р. з фундації короля Станіслава Понятовського та переданий 1873 р. православним, а 1918 р. – вірменському архієпископові Теодоровичу³⁷. 1932 р. відкрито монастир-резиденцію в Заваллі біля Михайлівки в добрах родини Дашкевичів, але 1937 р. резиденцію приєднано до монастиря у Михайлівці³⁸. 1935 р. завдяки старанням і фундації єпископа Григорія Хомишина відкрито нову резиденцію в Станіславові, до якої приєднано парафію

³³ Мелетій Войнар, *Василіяни в українському народі*, 31, 71.

³⁴ *Нарис історії Василіанського Чину Святого Йосафата*, 356–357.

³⁵ Атанасій Великий, *З літопису християнської України*. Т. IX: XX ст., 67.

³⁶ *Нарис історії Василіанського Чину Святого Йосафата*, 357–358; Дмитро Блажейовський, *Історичний шематизм Львівської архієпархії*, 513.

³⁷ Шематизм всего духовенства греко-католицької Львівської митрополічної архієпархії на рік 1935/36. (Львів: Накладом архієпархіяльного духовенства, 1935/36), 378.

³⁸ Шематизм всего клира греко-католицької Епархії Станіславівської на рік Божий 1935. (Станіславів: Накладом Клира Епархіяльного, Друкарня Льва Данкевича, 1935), 179; Михайло Ваврик, *По василіанських монастирях*, 203.

³⁹ Листування з Міністерством релігійних культів та суспільної освіти про відкриття парафій на території воєводства, 06.11.1933 – 14.12.1936 рр., Державний архів Івано-Франківської області, ф. 2, оп. 1, спр. 2057. арк. 69; Ігор Андрухів, Олександр Лисенко, Ігор Пилипів, *Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект*. (Івано-Франківськ; Надвірна: ЗАТ «Надвірянська друкарня», 2010), 219.

на Майзлях³⁹, а 1939-го владика освятив новозбудовану церкву Найсвятішого Серця Христового при монастирі сестер василіанок⁴⁰. Уже 1 вересня 1939 р. за погодженням єпископа Г. Хомишина відкрито резиденцію в Чорткові, до якої приєднано половину місцевої парафії⁴¹. Отже, станом на 1939 р. Галицька провінція Чину василіан налічувала 20 монастирів⁴².

Так, у Львівській архієпархії монастирі отців василіан були у Львові (Св. Онуфрія), Гошеві (Преображення Господнього), Краснопуці (Св. Івана Хрестителя), Підгірцях (Св. Онуфрія) і Золочеві (Вознесіння Господнього)⁴³. У Станиславівській єпархії отці василіани мали монастирі в Бучачі (Воздвиження Чесного Хреста), Михайлівцях (Св. апостолів Петра і Павла), Погоні (Успення Пречистої Діви Марії); Улашківцях (Св. Івана Хрестителя), Заваллі (Св. Йосифа) і Станиславові (Царя Христа)⁴⁴. У Перемишльській єпархії монастирі отців василіан були в Добромилі (Св. Онуфрія), Крехові (Св. Миколая), Лаврові (Св. Онуфрія), Перемишлі (Благовіщення Богородиці), Кристинополі (Св. Юрія), Жовкві (Різдва Христового) і Дрогобичі (Пресвятої Трійці)⁴⁵.

Суспільна й релігійна діяльність Василіанського чину в міжвоєнний період розгорталась в декількох напрямках: навчально-виховному, душпастирському, видавничому та науковому.

Навчально-виховна діяльність василіан здійснювалася у двох напрямках: перший – це власні філософсько-богословські студії для ченців, другий – це богословська та катехизаційна праця самих василіан. Студійні центри, крім новіціату, були організовані в самих монастирях: студії гуманістики – у Добромилі, студії філософії – у Лаврові, Львові, Добромилі і Крехові, студії богослов'я – у Кристинополі, Кракові та Інсбруку⁴⁶. На вищі філософсько-богословські студії настоятелі Чину впродовж 1904–1939 рр. направили 62 василіан, з них 30 навчалися в Римі, 20 – в Інсбруку, п'ять – у Загребі, три – у Львові, чотири – у Варшаві. Наприкінці 1930-х рр. планувалося заснувати студійний осередок у Львові або Жовкві, але цьому перешкодили події Другої світової війни⁴⁷.

Важливими напрямком богословської навчально-виховної діяльності василіан була їхня праця в духовних семінаріях. 1904 р. василіани прийняли провід Папською колегією Св. Йосафата в Римі (о. А.-І. Лозинський)⁴⁸, у 1907 р. – духовною семінарією в Станиславові (о. Є. Ломницький)⁴⁹. У 1911 р. о. П. Філяс заснував Місійний інститут святий Йосафата при монастирі в Бучачі⁵⁰. Після Першої світової війни василіани поступово розгорнули активну освітню й виховну діяльність. Так, 1920 р. вони прийняли на п'ять років провід Львівською духовною семінарією, ректором якої став о. Тит Галушинський, а професорами – отці Петро Кисіль, Павло Демчук, Йосиф Маркевич,

⁴⁰ Борис Савчук, *Б. Твердиня віри*, 90.

⁴¹ Михайло Ваврик, *Нарис розвитку і стану Василіанського Чина*, 68; Михайло Ваврик, *По василіанських монастирях*, 205.

⁴² *Нарис історії Василіанського Чину Святого Йосафата*, 360–361.

⁴³ Дмитро Блажейовський, *Історичний шематизм Львівської архієпархії*, 513–515.

⁴⁴ Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий 1935, 177–180.

⁴⁵ Дмитро Блажейовський, *Історичний шематизм Перемишльської єпархії*, 967–968;

⁴⁶ *Нарис історії Василіанського Чину Святого Йосафата*, 321–322, 324–332.

⁴⁷ *Ibid.*, 362.

⁴⁸ «Колегія св. Йосафата в Римі,» *Енциклопедія українознавства: Словникова частина*. Головний редактор Володимир Кубійович. Т. 3. (Париж-Нью-Йорк, 1967), 1078.

⁴⁹ Ореста Боршовська, *Духовна спадщина отця Єремії Ломницького, ЧСВВ*. (Львів: Вид-во УКУ, 2007), 140.

⁵⁰ *Нарис історії Василіанського Чину Святого Йосафата*, 345–347.

Павло Мартинюк, Йосафат Скрутень, Павло Теодорович та Іван Тисовський. 1921 р. василіани відновили Місійний інститут в Бучачі, до якого приймали найздібніших юнаків, більшість з яких, здобувши освіту в класичній гімназії, вступали до духовних семінарій і ставали священиками або монахами. Згодом, 1924 р., василіани Галицької провінції прийняли провід духовної семінарії в Загребі, де ректором став о. Іван Вишошевич, а префектом – о. Микола Камінецький⁵¹. Одним із напрямів навчально-виховної праці василіан стала катехизація молоді через викладання уроків релігії в школах⁵².

Душпастирська праця отців василіан була одним з основних напрямів їхньої діяльності у міжвоєнну добу. Полеми душпастирської праці були всі монастирські церкви, зокрема й 10 парафій з дочірніми церквами та каплицями в межах Галицької митрополії, а також допомога парафіяльним священикам за дорученням ієрархії. Добрі проповіді, духовні вправи й реколекції, прощі до відпустових місць, практика частого прийняття Св. Тайн і нові побожні практики здобували для василіан прихильність вірних і світського духівництва. У цей час василіани запровадили молебні Марійські, до Серця Христового і до Христа Чоловіколюбця, що поступово прийнялися та поширилися по всій Галичині⁵³. Окрім релігійно-духовного складника, проповіді, які василіани виголошували українською мовою, очевидно, стали вагомим елементом розвитку національної свідомості населення Галичини⁵⁴.

Для поглиблення релігійно-духовного життя василіани сприяли відновленню й заснуванню церковних товариств – Апостольства молитви та Марійських товариств. Уперше Апостольство молитви засновано 1884 р. у монастирях василіан Лаврові, а 1886 р. – у Львові, і вже 1909 р. осередки цього Товариства налічували по всій Галичині близько 100 тис. членів, а 1939 р. – близько 400 тис. членів. Друкованими органами Апостольства молитви стали популярні релігійні часописи «Місіонар Найсвятішого Серця Христового» (1897–1944), «Малий Місіонарчик» (1903–1914, 1939), «Вісник Місійного Товариства» (1913), щорічні «Календарі Місіонаря» (1901–1944)⁵⁵. У 1920-х рр. у Галичині завдяки о. Й. Маркевичу та о. І. Назаркові набувають поширення Марійські товариства, яких до 1939 р. налічувалося близько 350-ти осередків і 23 тис. членів. Центральна управа Марійських товариств у Львові видавала місячник «Поступ» (1921–1931), часопис для дітей і шкільної молоді «Наш Приятель» (1922–1939), щоквартальник «Вісник Марійських Товариств»⁵⁶. Найважливішим засобом відновлення релігійного життя василіани вважали місії і реколекції. Одними з перших практику василіанських місій для народу й окремих груп розпочали о. П. Філяс, о. Є. Ломницький, о. А. Шептицький, о. С. Ортинський, пізніше місії та реколекції проводили отці Л. Манько, С. Решетило, Я. Сеньківський, М. Повх, Т. Галуцинський, Й. Чепіль, В. Байрак, Й. Камніський та І. Назарко. Лише 1931 р. василіани провели в Галичині 214 народних місій тривалістю в тиждень, 1453 серії реколекцій на три–вісім днів, а 1933 р. – 422 місії і близько 2000 реколекцій⁵⁷. Про важливість цього місіонерського напрямку душпастирської праці василіан свідчать рішення капітули 1926 р. про створення окремих домів для місіонерів та проведений Місійний з'їзд у Жовкві в січні 1938 р.⁵⁸

⁵¹ Ibid, 352.

⁵² Ibid, 363.

⁵³ Ibid, 363.

⁵⁴ Ігор Дрогобицький, «Культурно-освітня діяльність Василіанського Чину в Галичині...», 15.

⁵⁵ Петро Шкраб'юк, *Монаший Чин Отців Василіан в національному житті України*, 1301–131.

⁵⁶ *Нарис історії Василіанського Чину Святого Йосафата*, 364.

⁵⁷ Ibid, 365–366.

⁵⁸ Ibid, 366.

Окремої уваги заслуговує видавнича й наукова праця отців василіан. Так, на початку 1920-х рр. віднайдено вивезену під час війни бібліотеку й архів Крехівського монастиря, друкарню Жовківського монастиря. З цього часу поряд з досвідченими співробітниками видавництва ЧСВВ постала молода генерація богословів-видавців⁵⁹. Окрім традиційного часопису «Місіонар», який 1897 р. заснував А. Шептицький і який продовжував виходити з перервами до 1945 р.⁶⁰, василіани відкрили декілька нових видань. З 1924 р. за редакції о. Йосафата Скрутеня почав виходити науковий часопис «Записки Чину святого Василя Великого», авторами статей в якому були як самі василіани – отці П. Теодорович, Г. Кінах, Т. Галушинський і М. Каровець, так і світські вчені – Б. Барвінський, І. Крип'якевич, В. Щурат, І. Огієнко, В. Р. Залозецький, М. Голубець, С. Томашівський, В. Заїкин, Я. Гординський, М. Андрусак та інші⁶¹. 1922 р. засновано популярний просвітній журнал «Наш приятель» й відновлено «Вісник Марійських товариств»⁶². Крім цього, значною популярністю користувалися релігійно-просвітницькі видання, серед яких передусім слід згадати серійні видання – «Бібліотека записок ЧСВВ», «Бібліотека нашого приятеля», «Бібліотека релігійної освіти», «Бібліотека релігійної драми», «Католицькі читання», «Українська книжка» тощо⁶³.

Висновки. Ретроспективний аналіз розвитку Василіанського чину дозволив встановити, що саме Галицька провінція зберегла традицію його правонаступності, а Добромильська реформа сприяла відновленню релігійного духу й активізації місіонерської діяльності монахів. У міжвоєнний період ЧСВВ розвиває свою місію настільки, що в 1926–1931 рр. його структура виходить на вищий рівень розвитку: вперше обрано архімандрита та генеральну курію, засновано нові провінції і віце-провінції. Розвиток структур Чину сприяв розгортанню активної суспільної та релігійної праці – навчально-виховної, душпастирської, видавничої і наукової.

Перспективи дослідження. Окресливши загальні тенденції розвитку Василіанського чину в Галичині у міжвоєнний період, зазначмо, що перспективними напрямками дальших студій можуть бути дослідження суспільної діяльності жіночої гілки – сестер василіанок (їхні монастирі були у Словіті, Вишнівчику, Золочеві, Журавні, Львові, Станиславові, Кудринцях та ін.), розвитку місіонерської праці отців василіан у межах згаданих провінцій, становлення та розвитку окремих монастирів, ролі василіан в опорі процесові «возз'єднання» ГКЦ з РПЦ у 1945–1946 рр. та розвитку катакомбної Церкви тощо. Значна джерельна база, що міститься у фонді 684 «Протоігуменат монастирів Чину св. Василя Великого, м. Львів (1772–1946 рр.)» Центрального державного історичного архіву України у м. Львові⁶⁴, дозволить прийдешнім поколінням істориків предметно й аргументовано дослідити та об'єктивно висвітлити чимало цікавих сторінок історії Василіанського чину.

⁵⁹ Мар'ян Лозинський, «Науково-видавнича та просвітницька діяльність Василіанського Чину...», 10.

⁶⁰ Примірник журналу «Місіонер», органу василіан у Жовкві, 1941 р., ЦДІА України м. Львів, ф. 201, оп. 1, спр. 300, арк. 8; Український католицький часопис «Місіонар», доступ отримано 2017, <http://www.misionar.in.ua/about/>.

⁶¹ Петро Шкрабюк, *Монашій Чин Отців Василя в національному житті України*, 250–251.

⁶² Мар'ян Лозинський, «Науково-видавнича та просвітницька діяльність Василіанського Чину...», 10.

⁶³ *Нарис історії Василіанського Чину Святого Йосафата*, 368–371.

⁶⁴ Протоігуменат монастирів Чину св. Василя Великого, м. Львів (1772–1946 рр.), (1575–1945 рр., копія за 1531 р.), ЦДІА України м. Львів, ф. 684, оп. 1, арк. 204.

SOCIAL ACTIVITY OF VASILIAN FAMILIES IN GALICHYNIA IN THE PERIOD OF THE SECOND PLACE OF THE POPULATION

IGOR PYLYPIV, RUSLAN DELIATYNSKIY

Ivano-Frankivsk Educational and Scientific Institute of Management
Ternopil National Economic University
Department of Humanities and Fundamental Disciplines
Str. Dnistrovskaya, 32, Ivano-Frankivsk, Ukraine, 76000

SUMMARY

The article outlines the main stages of the historical development of the Order of St. Basil the Great, states the results of the Dobromil reform in 1882–1904, analyzes the organizational structure of the Galician province in the interwar period (1919–1939), the main directions of the social activity of the Basilian within the Galician metropolitan area. The authors emphasize the role of the Galician Province in preserving the succession of the Basilian Order.

A retrospective analysis of the development of the Basilian Order made it possible to establish that the Galician province preserved the tradition of its succession, while Dobromil's reform contributed to the restoration of the religious spirit and the activation of the missionary activity of the monks. In the interwar period, OSBM develops its mission so that in 1926–1931 its structure goes to a higher level of development: for the first time archimandrite and general curia were chosen, new provinces and vice-provinces were founded. The development of Chin's structures contributed to the development of active social and religious work – educational, pastoral, publishing and scientific.

Prospects for research. Having outlined the general trends of the Basilian Order in Galicia in the interwar period, note that the promising areas for further studies may study social activities of women's branches - Basilian sisters (their monasteries were Slovita, Vyshnivchyk, Zolochiv, Zhuravne, Lvov, Stanislav, Kudrintsah and others.), the development of the missionary work of the Basilian Fathers within the boundaries of the provinces, the formation and development of individual monasteries, the role of the Basilians in support of the process of "reunification" of the CC with the Russian Orthodox Church in 1945–1946, and the development of the catacombs of Ts rkvi more. A significant source base contained in the fund 684 "Protogumenant monasteries of St. St. Basil, m. Lviv (1772–1946 years.)". Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv will allow future generations of historians to investigate objectively and reasonably and objectively highlight many interesting pages of the Basilian Order.

Key words: Chin of St. Basil the Great, Galician province of the Most Holy Savior, Dobromil reform, protoarchimandrite, proto-Ignatius, archimandrite, capitulum, bishop, hieromonk, social activity.

REFERENCES

Andrukhiv, Igor, Lysenko, Oleksandr, and Pylypiv, Ihor. *Stanislavsky (Ivano-Frankivsk) Diocese of the UGCC through the prism of centuries: historical and religious aspect*. Ivano-Frankivsk; Nadvirna: Closed Joint-Stock Company "Nadvirna Printing House", 2010, 219. (in Ukrainian).

Andrukhiv, Igor. *Queen of the Carpathian region: Essay on the history of the Basilian monastic monastery and miraculous icon of the Mother of God in Goshiv*. Ivano-Frankivsk: New Zorya, 1999, 160. (in Ukrainian).

Borshovska, Oresta. *Spiritual legacy of Father Jeremiah Lomnitsky, OSBM*. Lviv: UCU Publishing, 2007, 140. (in Ukrainian).

Bulls of Pope Leo XIII Bishops, Lviv Chapter, Galician suprafamans, clergy and believers of the Lviv dioceses in connection with the appointment of Stanislaviv Bishop A. Sheptytsky to the Galician Metropolitan of 1900, Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv (hereinafter referred to as the Central Intelligence Agency of Ukraine, Lviv), Fund 358, Series 2, File 2. (in Ukrainian).

Essay on the history of the Basilian Order of St. Josaphat. Rome: Publishing Basilian, 1992, 640. (in Ukrainian).

Drohobytsky, Igor "Cultural and educational activity of the Basilian Order in Galicia (second half of the nineteenth and early twentieth centuries)". The dissertation author's abstract for the degree of candidate of historical sciences: 07.00.01. History of Ukraine. Ivano-Frankivsk, 2006, 20. (in Ukrainian).

Grechko, Ivan. "Opposition of the Galician public about the role of the Society of Jesus in the

reform of the Basilian Order,” *Dobromil’s Reform and Revival of the Ukrainian Church: Reports and Materials of the Participants of the International Scientific Conference*. Lviv: Missionary, 2003, 178-179. (in Ukrainian).

Conference of the Hierarchs of the Ukrainian Greek Catholic Church (1902-1937). Ed. A. Kravchuk. Lviv: Svichado, 1997, 46. (in Ukrainian).

Correspondence with the Ministry of Religious Cults and Public Education on the opening of parishes on the territory of the voivodship, 06.11. 1933 – 14.12. 1936, State Archives of Ivano-Frankivsk region, Fund 2, Series 1, File 2057. (in Ukrainian).

Copy of the journal “Missionary”, the Basilian body in Zhovkva, 1941, the Central Intelligence Agency of Ukraine, Lviv city, Fund 201, Series 1, File 300. (in Ukrainian).

Korbyak, Dmytro. “The position of the Galician Metropolitan Joseph and Sylvester (Sembratovych) on the reform of the Basilian Order,” *Scientific Notebooks of the Historical Faculty of Lviv University*. Output 15. (2014), 44-45. (in Ukrainian).

Lozinsky, Marian. “Scientific-publishing and educational activities of the Basilian Order in Galicia (end of the nineteenth – first half of the twentieth century)”. The dissertation author’s abstract for the degree of candidate of historical sciences: 07.00.01. History of Ukraine. Lviv, 2004, 20. (in Ukrainian).

Mudryy, Sofron. *An Essay on the History of the Church in Ukraine*. Rome-Lvov: View of OSBM, 1995; 2nd edition. Ivano-Frankivsk: Publishing Ivano-Frankivsk Theological-Catechetical Spiritual Institute, 1999. (in Ukrainian).

Nazarko, Irenaey. *Kiev and Galician Metropolitans*. Toronto: Publishing Basilian, 1962. (in Ukrainian).

Paslavsky, Igor. “Basilians (Basilians),” *Encyclopedia of the History of Ukraine*. In 10 vol, Vol. 1: A-B. Kiev: Scienceopinion, 2003, 442. (in Ukrainian).

Pylypiv, Ihor. *Greek Catholic Church in the social and political life of Eastern Galicia (1918–1939)*. Ternopil: Economic Thought TNEU, 2011, 440. (in Ukrainian).

Skrauten, Jehoshaphat, OSBM. “Preface,” *Notes of the OSBM*, vol. 1. Zhovkva, 1924. (in Ukrainian).

Shkrabyuk, Petro. *Monastic Chin of the Basilian Fathers in the national life of Ukraine*. Lviv: Missionary, 2005, 439. (in Ukrainian).

Tsyucak, Roman. “The Situation of the Greek Catholic Monasteries of the Order of St. Basil the Great in Galicia, 1914-1918,” *Carpathians: Man, Ethnic, Civilization*. Output 6, (2016): 90-93. (in Ukrainian).

Tsorokh, Solomia. OSBM, *A View on the History and Educational Activities of the Basilian Nuns*. Stanislaviv, 1934, 256; 2 edition. Rome, 1964, 256. (in Ukrainian).

Shematicism of the entire clergy of the Greek Catholic Church of Lviv Metropolitan Archieparchy on the river 1935/36. Lviv: The charge of the archpriest of the parish priesthood, 1935/36, 378. (in Ukrainian).

Shematicism of the whole clergy of the Greek-Catholic Diocese of Stanislavsky at the river of God 1935. Stanislavov: The charge of the Clearinghouse of the Diocesan, Drukarnia of Lev Dankevich, 1935, 179. (in Ukrainian).

“The College of St. Josaphat in Rome,” *Encyclopedia of Ukrainian Studies: The Dictionary*. Editor-in-chief Volodymyr Kubiyovych. Vol. 3. Paris-New York, 1967, 1078. (in Ukrainian).

Protogumenant of the monasteries of the Order of St. Basil the Great, Lviv (1772-1946 biennium), (1575–1945 biennium, a copy in 1531), the Central Intelligence Agency of Ukraine Lviv, Fund 684, Series 1, File 204. (in Ukrainian).

Vavryk, Mykhaylo. *Bibliographic Review of the History of the Basilian Order for the 1950-1970s. (Reflection from the “OSBM Reports”, volume VII (XIII))*. Rome: The Supplement of the Sections of the OSBM, 1971, 424. (in Ukrainian).

Vavryk, Mykhaylo. *Essay on the development and state of the Basilian Order of the seventeenth and twentieth centuries: topographical and statistical exploration*. Rome, 1979, 217. (in Ukrainian).

Vavryk, Mykhaylo. *By Basilian monasteries*. Toronto: Publishing Basilian, 1958, 286. (in Ukrainian).

Velykyy, Atanasiy. *From the Chronicle of Christian Ukraine: Church-historical radio lanterns from the Vatican. In the tenth century*. Rome: Publishing Basilian, 1975. (in Ukrainian).

Voynar, Meletii. *Basilians in the Ukrainian people*. New York: Publishing Basilian, 1950. (in Ukrainian).

Zin’ko, Vasily. *Sylvets of Basilian Workers*. Lviv: Missionary, 2007. (in Ukrainian).